

KAREL HAVLÍČEK BOROVSKÝ - KRÁL LÁVRA

LITERÁRNÍ TEORIE

Literární druh a žánr:

satirická* alegorická* báseň (poezie, epika)

Literární směr:

knížně poprvé vydáno r. 1870 (posmrtně); vytvořeno v době exilu v Brixenu (pol. 50. let 19. stol.) - vrchol a závěr autorovy tvorby i života; pro očividnou kritiku habsburské monarchie cenzurováno; doznívající národní obrození*

Slovní zásoba:

použitý jazyk je lidový (prostý a jednoduchý) a poměrně zastaralý - viz mnoho archaismů* (*bál* [ples], *hudci* [lidoví muzikanti], *kvas* [oslava], *baldachýn* [závěs nad lůžkem]); dále řada hovorových a knižních (*povolán ku králi*) výrazů

Figury:

anafora* („*Král Lávro má dlouhé oslí uši, král je ušatec!*“); hyperbola neboli nadsázka (*na věčné časy, po všechny časy*)

Rytmus, verš, rým:

text je složen do strof (slok); každá strofa (sloka) obsahuje

7 veršů; verš velmi jednoduchý; RYM: nepravdivelný

Stylistická charakteristika textu:

text spíše jednoduchý (kratší, jednoduché věty/verše), místy přímá řeč ("Král Lávro má dlouhé oslí uši, král je ušatec!"), někdy v podobě monologu postav (např. krále); pohádkové motivy a nadpřirozené prvky (např. lidské vlastnosti vrby); prostý, ale trefný humor

Děj:

báseň vypráví o králi Lávrovi, který byl velice oblíbený → ulpíval na něm jediný stín pochybnosti, jelikož si nechával stříhat vlasy pouze jednou za rok a pokaždé nechal svého holiče popravít → jednoho dne tato služba vyšla i na Kukulína → jeho matka, vdova, šla proto za králem prosit o jeho milost → král se zastyděl a s milost Kukulínovi skutečně udělil, ovšem pod podmínkou, že si vše, co při stříhání viděl, nechá navždy pro sebe → Kukulín souhlasil, brzy ho ale začalo tížít, že se s tajemstvím nemůže nikomu svěřit → na matčinu radu navštívil poustevníka, který ho poslal vše vypovědět staré vrbě → za nějaký čas se konala u krále hostina, kam byli pozvaní i hudebníci → ti cestou procházeli okolo oné vrby → basista Červíček ztratil kolík od své basy a nový si vyřezal právě z této vrby → během hostiny se místo hudby začalo z basy linout královo tajemství, které Kukulín vrbě prozradil → od té doby tak všichni věděli, že král má oslí uši → zprvu rozzlobený král nakonec Kukulínovi odpustil a dál i se svým handicapem pokojně vládl

Kompozice:

postup vyprávění je převážně chronologický (časově navazující)

Prostor a čas:

dílo vypráví příběh o irském králi (místem děje tedy Irsko, resp. irský královský dvůr), ale přenesené můžeme jako prostor děje chápat i Čechy (autor totiž nepřímou kritizuje rakousko-uherského krále, navíc v díle vystupuje řada českých postav); čas není blíže upřesněn

LITERÁRNÍ HISTORIE - společensko-historické pozadí vzniku

Politická situace (mocenské konflikty, aj.):

revoluce ve většině evropských měst (1848); Všeľoslovanský sjezd v Praze → povstání potlačeno (1848); František Josef I. rakouským císařem (1848); české území pod nadvládou habsburské (rakousko-uherské) monarchie vládnoucí z Vídně

Základní principy fungování společnosti v dané době:

pod nadvládou absolutistické habsburské monarchie panují přísné poměry a represe (cenzura, udávání, působení tajné policie a jejích konfidentů, atd.)

Kontext literárního vývoje:

v kontextu již završeného národního obrození* tvořila tzv. 2. generace národních buditelů*; z konkrétních literárních směrů je u nás stále aktuální realismus* (často v rámci tzv. generace májovců*, již začínají nahrazovat tzv. lumírovci); na realismus* navazuje ve Francii nově vzniklý naturalismus; vycházejí i některá pozdní díla v rámci romantismu; k prolínání realismu* a romantismu dochází v tzv. venkovské próze; REALISMUS: Božena Němcová (*Babička*), Jan Neruda (*Arabesky*), Gustave Flaubert (*Paní Bovaryová*, *Citová výchova*); ROMANTISMUS: Karel Jaromír Erben (*Kytice*); VENKOVSKÁ PRÓZA: Karolína Světlá (*Vesnický román*, *Kříž u potoka*); ROMANTICKÁ POEZIE: Vítězslav Hálek (*Večerní písně*)

AUTOR - život autora:

Karel Havlíček Borovský (1821-1856) – český básník období realismu, novinář, politik (příslušník 2. generace národních buditelů), ekonom, považovaný za zakladatele moderní české žurnalistiky a lit. kritiky a velký kritik habsburské monarchie; nar. a dětství v Borově (odsud přídomek "Borovský") → od r. 1833 gymnázium v Německém (dnes Havlíčkově) Brodě → studium filozofie v Praze → vstup a následný odchod z kněžského semináře kvůli panujícím poměrům (→ kritika římskokatolické církve) → v rámci svého pruského názoru absolvoval na začátku 40. let 19. stol. cestu do Ruska → roční pobyt jako vychovatel → r. 1844 návrat → změna názoru (nedosažitelnost slovanské vzájemnosti) → začátek tištěné tvorby → od r. 1846 redaktorem *Pražských novin* (na doporučení Františka Palackého) → za revoluce r. 1848 založil *Národní noviny* (1. rýze český deník, velmi kritický vůči absolutistickému režimu) → velká popularita → **podíl na organizaci Všeľoslovanského sjezdu** (+ návštěva Polska a Chorvatska) → po potlačení revoluce **uvězněn** → zvolen **poslancem do říšského sněmu** → imunita → propuštění → r. 1850 zákaz *Národních novin* → vykázán z Prahy → Kutná Hora → založení časopisu *Slován* → r. 1851 pod tlakem zastavil vydávání *Slovanu* → obrovský tlak + další soudní procesy → návrat do Něm. Brodu → ústraní → v zimě r. 1851 **deportován do alpského Brixenu** a následně střežen → r. 1855 mu byla dovolena cesta za rodinou (během cesty se dozvěděl o smrti manželky) → Něm. Brod → smrt v Praze r. 1856 na tuberkulózu → pohřeb s účastí Boženy Němcové, Fr. Palackého nebo Karla Jar. Erbena; ZAJÍMAVOSTI: zasadil se o vznik názvů Václavské a Karlovo náměstí pro tehdejší Koňský, resp. Dobytčí trh

Vlivy na dané dílo:

irská a řecká mytologie (pověst o králi Midasovi, kterému bůh Apollón za trest přičaroval oslí uši); národní obrození*; absolutistický habsburský režim

Další autorova tvorba:

tvořil především kritická a satirická díla, politicky zaměřená proti habsburskému režimu, ale také proti církvi; část jeho tvorby tvoří literární kritika a uznávána je i jeho žurnalistická (novinářská) práce; BELETRIE: *Epístoly kutnohorské* (kritika církve), *Obrazy z Rus* (cestopis a zároveň jedna z prvních objektivních studií o tehdejšímu Rusku), *Tyrolské elegie* (humorný a satirický popis autorova vyhnanství v tyrolském Brixenu), *Křest sv. Vladimíra* (místy až vulgární kritika a ironizace ruského cara, potažmo i habsburské monarchie - králové si myslí, že mohou poroučet i bohu), *Epigramy* (krátké satirické a parodické skladby); LITERÁRNÍ KRITIKA: *Kapitola o kritice* (hodnocení českých autorů a děl), *O literatuře* (soubor článků zveřejněných v časopisech)

Inspirace daným literárním dílem (film, dramatizace, aj.):

FILM: *Král Lávro* (čs. anim.loutkový film; 1950) - režie: Karel Zeman

LITERÁRNÍ KRITIKA

Dobové vnímání díla a jeho proměny:

čtenářsky bylo dílo oblíbené už v době vzniku a je tomu tak i v současnosti - svědčí o tom mimo jiné zfilmování z r. 1950

Aktuálnost tématu a zpracování díla:

kritika a ironizace státní moci je nadčasové téma, byť jistá zastaralost (prostředí král. dvora) je zde patrná; jednoduchý jazyk aktuálnosti zpracování svědčí, fada archaismů má opačný efekt

Dobová kritika díla a její proměny:

literární kritika byla v době vzniku zcela jistě ovlivněna kontroverzností díla, stejně jako jeho zákazem ze strany státních orgánů

Srovnání s vybraným literárním dílem:

Křest sv. Vladimíra (jiné autorovo dílo, taktéž inspirované mytologií - tentokrát ale slovanskou)

Ukázka:

*Způsobil tam s basou
králi čistou věc,
jak na bále pustil
po strunách smýčec,
tu řve basa, až všechno přehluší:
"Král Lávro má dlouhé oslí uši,
král je ušatec!"*
...

*Táhli hudci k bálu,
až pan Červíček
silným kvapem ztratil
z basy kolíček,
a když přišli k viklovskému brodu,
zpozoroval tu svou velkou škodu
na stoku dvou řek.*

alegorie - neboli jinotaj (skrytý význam); jde o text, jehož znění skrytě vypovídá o něčem jiném, co v textu není přímo řečeno (podobný význam jako symbolika) – např.

Farma zvířat (George Orwell) nebo *Že života hmyzu* (Karel Čapek) **satira** - literární žánr, který kritizuje nedostatky a chyby za pomoci ironie, karikatury a komičnosti

české národní obrození - OBDOBÍ: poslední třetina 18. stol. - r. 1848; CIL: povzednutí českého jazyka a národního citění obyvatele; VÝZNAMNÍ OBROZENCI: Josef

Dobrovský, Josef Kajetán Tyl, Josef Jungmann, Božena Němcová, Karel Hynek Mácha, Karel Jaromír Erben, František Palacký, aj.

2. generace národních buditelů - generace obrozenců, prosazující se po r. 1830; ZNAKY: důraz na rozvoj češtiny jako normálního jazyka (samotná záchrana jazyka už není potřeba); ve všechno české je automaticky přínosné (důležitá je i kvalita); vztah k Rusku; ZÁSTUPCI: K. H. Borovský, Božena Němcová, Josef Jungmann (jazykovědec), aj.

májovci - skupina čes. spisovatelů 2. pol. 19. stol., navazující na odkaz zejména Karla Hynka Máchy, sdružená kolem almanachu *Máj* (1858); ZNAKY: zachycení skutečnosti i s negativy; inspirace nejen z Čech, ale i z Evropy; snaha o povznesení české lit. na evrop. úroveň; ZÁSTUPCI: Jan Neruda, Karolína Světlá, Vítězslav Hálek, B. Němcová

realismus - umělecký směr zejména 2. poloviny 19. století; navazuje na romantismus; zachycuje pravdivou a věrnou skutečnost; centrem pozornosti jsou většinou průměrní lidé; PŘEDSTAVITELÉ: Lev N. Tolstoj, Honoré de Balzac, Charles Dickens, Henrik Ibsen, Mark Twain, Jack London, Gustave Flaubert nebo Fjodor M. Dostojevskij

epigram - satirická báseň kratšího rozsahu; CIL: jednoduché sdělení myšlenky nebo upozornění **personifikace** - připisování lidských vlastností neživým věcem/zvímátům **archaismus** - zastaralý jazykový prvek (např. platiti, dýchati, regiment (= pluk), leč (= avšak), narodzil od historismu může označovat i skutečnost (věc), která stále existuje **epiteton konstans** - básnický přívlastek stálý (konstantní); příkládá důraz běžné (zjevné) vlastnosti osoby, předmětu nebo jevu (např. „šedivý vlk“, „zelený háj“, „širé pole“)

anafora - opakování slovo nebo skupin slov na začátku po sobě jdoucích vět nebo veršů; CIL: zdůraznění opakovaného textu **přirovnání** - pojmenování na základě srovnání či podobnosti dvou subjektů (*studené jako mramor*); často využívá nadsázku (vědomé přehánění)